

А.К.Жумадилова *

т.ғ.к., асс. проф
М.Х.Дулата атындағы Тараз өңірлік университеті
Тараз қ., Қазақстан
a.karataevna@mail.ru

С.Б. Жапарова

т.ғ.к., асс. проф
Ш.Уалиханов атындағы Қоқиетау университеті
Көкшетау, Қазақстан
zhaparova77@mail.ru

В.Ғ. Жамбыл

Магистрант
М.Х.Дулата атындағы Тараз өңірлік университеті
Тараз қ., Қазақстан
venerazambyl@gmail.com

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМЫТУДЫҢ АЛҒЫ ШАРТТАРЫ

Аңдатпа. Біздің заманымыздың маңызды ерекшелігі өткір жаһандық, аймақтық және жергілікті экологиялық дағдарыстар. Жер атмосферасындағы озон қабатының бұзылуы, жер галамиарлық климаттың өзгеруі, прогрессивті эрозия және топырақтың шөлейттенуі, ылғалды тропикалық ормандардың азаюы, дүниежүзілік мұхит пен жер үсті суларының кеңінен ластануы, галамдағы халық санының үздіксіз артуы, кедейлік пен жоқшылықтың, аштықтың үнемі өсуі және тағы да басқа жаһандық экологиялық көріністер қазіргі заманның дағдарысқа ұшыраған көрінісі болып отыр. Бұл бүгінгі таңдағы адамдардың табиғатпен нашар байланыста екенінің айқын дәлелі болып табылады. Орын алып отырған экологиялық дағдарысты болдырмау үшін экологиялық білім беруді дамыту және оның алғы шарттарын білген маңызды болып саналады.

Тірек сөздер: экологиялық дағдарыстар, рухани деградация, психологиялық-педагогикалық құндылық, экологиялық білім, жүйелі ойлау, экологиялық жауапты мінез, педагогикалық алғышарттар.

Кіріспе. Адамдар өз тарихында антропогендік әр түрлі жүктемелер арқылы қоршаған ортаны өзгерістерге енгізді және адамдар қоршаған табиғи ортаны қаншалықты өзгертсе, соған сәйкес адамдардың ішкі психологиялық, интеллектуалдық және рухани-адамгершілік орталарын да өзгерте алды. Бүлінген табиғи орта - бұл қазіргі адамның рухани деградациясының, яғни құлдырауының нәтижесі. Адамзат өркениетінің қазіргі даму кезеңінің екінші ерекшелігі болып табылатын ол қазіргі кезеңде кең өріс пен

басшылық қағидатты білдіретін этика саласының ауқымының кеңеюі кез-келген әлеуметтік мәселелерді, соның ішінде экологиялық мәселелерді шешу болып табылады.

Екі мыңжылдықтың басында табиғат өз құқықтарын қорғайтын уақыт келіп жетті. Қазіргі адамзат адам мен оның тіршілік ету ортасы арасындағы көптеген қатынастарды елемей қалмау мүмкін емес. Осы негізде экологиялық мәдениетті қалыптастырып, экологиялық білім беруді алға ұстайды.

Ал экологиялық білім берудің басты міндеті – адамды қоршаған ортада өзінің этикалық және ғылыми түсініктеріне сәйкес өмір сүруге және әрекет жасауға үйрету болып табылады. Бүгінгі таңда ғылым, техника және өндіріс экологиялық мәселелерді шешуге мүмкіндіктер жасайды және адамзатты табиғатпен үйлесімді тіршілікжасауға үйретеді. Экологиялық білім көптеген табиғи және гуманитарлық пәндердің диалогы болып саналады. Біздің қазіргі әрекеттерімізді ертеңгі күннің салдарымен байланыстырады. Осы тұрғыдан алғанда, экологиялық білім бізге уақыт пен ұрпақ арасындағы сабақтастық пен байланыс сезімін береді. Экологиялық білім жалпы тіршілікпен жер планетасын жойылудан және толық деградациядан құтқаруға негізделінген. Ол қазіргі әлемдік қоғамдастықтың табиғатқа қатысты жаһандық өзгерістерінің катализаторы бола отырып, жақын болашақта ғаламшарымыздың неғұрлым адамгершілікті, әділ тұрақты дамуын қамтамасыз етудің маңызды факторы бола алады. Сонымен қатар, көп нәрсе барлық елдер мен мемлекеттердегі осы өзекті мәселеге назар аударуға байланысты, ол өз кезегінде, қазіргі әлемдік қоғамдастықтың бұл мәселені қалай қабылдайтындығымен, түсінуімен және түсіндіруімен анықталады.

Зерттеу шарттары мен әдістері. Экологиялық білім-бұл тұлғаның жеке басын және халықтың жалпы топтарын оқытудың, тәрбиелеудің және дамытудың жалпы әдіснамалық және жеке мәселелерін шешудің жалпы тәсілі болып келеді. Оның парадоксальды эклетикалық табиғаты және түбегейлі пәнаралық мазмұны әрқашан оның күшті және әлсіз жақтары болды және солай болып қала береді. Экологиялық білім белгілі бір педагогикалық мәселелер мен жағдайларды шешуге дайын «рецепттер» жасаудан гөрі, баланың оқуы, тәрбиесі мен дамуына ерекше көзқарасты қарастырады. Сонымен бірге, экологиялық білім берудің өзіндік құндылығы да бар. Ол құндылықтарды екі тұрғыдан қарастыруға болады: біріншіден, баланың жеке

басын оқыту, тәрбиелеу және дамыту тұрғысынан болатын болса, екіншіден, қоршаған табиғи орта тұрғысынан қарастырылады. Сонымен қатар, жеке тұлғаны оқыту және дамыту үшін экологиялық білім берудің құндылығы (психологиялық-педагогикалық құндылық) адамның қалыптасуына нақты әсер етеді, оған дүниетанымдық идеяларды, экологиялық және моральдық – экологиялық білімді, жүйелі ойлау негіздерін қалыптастыруға әкелетін зияткерлік дағдылар мен дағдылар жиынтығы әсерлерінтұрады. Жүйелік ойлау – бұл әртүрлі сапалы экологиялық мәселелерді шешудің заманауи тәжірибесі болып келеді. Табиғи орта үшін экологиялық білім берудің құндылығы оның процесінде қалыптасқан этикалық көзқарастар, құндылықтар мен қатынастар қоршаған табиғат әлеміне таралып, оның сақталуына, әртүрлілігіне және тұрақты дамуына ықпал жасайды. Экологиялық білім берудің арнайы міндеті – әр түрлі табиғатты қорғау тәжірибесін, әлеуметтік- педагогикалық тәжірибелерді, технологияларды, табиғи ортаға жауапкершілікпен қарауды қалыптастырудың әдістері мен әдістерін дамытуға ықпал жасау.

Зерттеу нәтижелері. Бұл ретте зерттеу жұмыстарымыздың нәтижелері бойынша экологиялық білім қоғамда үстемдік ететін экологиялық көзқарастарды, құндылықтарды, қатынастарды, сондай-ақ қоғамда үстемдік ететін табиғатқа жауапсыздықтың мысалдарын жан-жақты және дәлелді сынға алмайынша, адамдардың экологиялық жауапты мінез – құлқының жаңа үлгілерін қалыптастыра алмайды. Осыған байланысты экологиялық білім қазіргі қоғамды және этикалық білім беру жүйелерінің үстемдігін сынға алады. Экологиялық білім қазірдің өзінде қалыптасқан педагогикалық схемаларға сәйкес келе ала ма, әлде ол баланың жеке басын оқытудың, тәрбиелеудің және дамытудың басым парадигмалардың өзгеруін бастай отырып, ауқымды өзгерістер тудыруы керек пе? Бұл сұрақтың жауабы тек оңболуы мүмкін.

Қазіргі экологиялық білім мектептегі философияда, теорияда және әдістемедесәпалы парадигмалық өзгерістерді қажет етеді. Қазіргі таңда әлемдік қоғамдастықтың барлық елдерінде тірі жүйелерді ұйымдастырудың әр түрлі иерархиялық деңгейлерінде экологиялық жауаптылықты таңдаудың әр түрлі сценарийлерін зерттеуге және экологиялық білім берудің жаңа жалпы әдіснамасын әзірлеудің өте күрделі және өте маңызды міндеті тұр: жергілікті деңгейден жаһандық деңгейге дейін, жеке тұлғадан жалпы жер планетасына дейін. Мұндай әдістеменің негізі барлық адамдар үшін ортақ этикалық құндылықтар болуы мүмкін. Қазіргі экологиялық дағдарыстарды ойдағыдай шешу экономикалық немесе ғылыми –техникалық мазмұндағы шараларды қабылдаумен шектеліп ғана қоймайды. Қоғамдық санада адамзат өзінің өмірінің моральдық негіздерін түбегейлі қалпына келтіре отырып, адам мен қоғамның табиғи ортамен өзара әрекеттесуінің жаңа философиясын қалыптастыра отырып, тек этикалық мәселелерді төңірегінде, жаһандық мәселелердің тарылған сақинасының апатынан шыға алады деген ой барған сайын артуда. 20 ғасырдың ең ұлы гуманисті және философы Альберт Швейцар әмбебап этиканың негізгі қағидасын – өмірді құрметтеу принципін негіздеп, былай деп жазды: «Мен де өмір сүргісі келетін өмірдің ортасында өмір сүргім келетін өмірмін. Менің өмірге деген ерік-жігерімде түсініксіз нәрсе- Мен өзімнің жанымда болған өмірдің барлық ерік-жігеріне қатысуға мәжбүр боламын. Жақсылықтың мәні – өмірді сақтау, өмірге ықпал ету, оның жоғары құндылық ретінде қалыптасуы. Зұлымдықтың мәні – өмірді жою, оған зиян келтіру, оның дамуындағы өмірді тежеу». А.Швейцар өмірге деген құрмет принципін бүкілқоршаған ортаға ауыстырды, осылайша қазіргі бұқаралық қоғамдық сананы экологияландыру мен ізгілендіруге айтарлықтай әсер етті.

Зерттеу нәтижелерін талқылау. Жас ұрпақтарды табиғи ортаға жауапты, жоғары

моральдық қатынас нормаларын қалыптастыруға бағытталған күрделі пәнаралық мәселе болып табылатын экологиялық білім қазіргі кезде өте өзекті әлеуметтік – экономикалық, психологиялық-педагогикалық және гуманитарлық міндет ретінде қарастырылатыны белгілі. Экологиялық білімнің өзі адамға, қоғамға және табиғатқа қатысты қазіргі мәселелерді жоя алмайтыны белгілі. Мұнда көптеген басқа факторлар бар – саяси, экономикалық, әлеуметтік және жалпы мәдени сипат, олар көбінесе қоршаған орта жағдайына тікелей байланысты. Алайда, білім халықтың барлық топтарына қатысты және болашаққа бағдарланғандықтан, ол жастар алдында адам, қоғам және табиғат қатынастарының перспективаларының кеңірек көрінісін ашуда маңызды рөл атқарады. Экологиялық білім тұлғаларға қарым қатынастың осы кең контекстінде өз орнын табуға және олардың алдағы жаһандық экологиялық апаттың пассивтідеңгейде емес, тарихтың белсенді жасаушысы бола алатынын түсінуге жол ашады. Экологиялық білім мен экологиялық жауапкершілікті қалыптастыру арқылы жастарды іс-әрекетке ынталандыру және экологиялық фатализмнен бас тартуға мүмкіндік болады. Экологиялық білім берудің жоғары маңыздылығын көптеген халықаралық ұйымдар атап көрсетеді. Сонымен, БҰҰ, ЮНЕСКО, ЮНЕП және т.б. бұл мәселенің төтенше маңыздылығын атап қана қоймай, оны халықаралық қоғамдастықтың барлық қатысушы мемлекеттеріне бірінші кезектегі назар аудара отырып, басымдылықпен дамуды ұсынады. Ғылыми психологиялық – педагогикалық білімнің барлық жиынтығына сүйене отырып, жүйелі, жеке-белсенді және мәдени – тарихи тәсілдер идеяларын жүзеге асыра отырып, экологиялық білім беру мәселесінің көзқарасын анықтайтын бірқатар теориялық ережелер туындайды.

Олардың ішінде ең маңыздылары:

1.Экологиялық білім – бұл өзекті әлеуметтік-экономикалық, психологиялық-

педагогикалық және гуманитарлық-этикалық мәселе, оның мазмұны мен мәні адамның табиғи ортаға жауапкершілікпен қарауын қалыптастыратын процесс болып табылады. Бұл мәселе пәнаралық сипатқа ие және оны шешу үшін барлық негізгі мектеп және жоғары оқу орындарының пәндерінің күш-жігерін біріктіруді қажет етеді.

2.Экологиялық білім беруді жаңа оқу пәні немесе қалыптасқан оқу жоспарына қосымша ретінде қарастыруға болмайды. Экологиялық білім барлық дерлік оқу процесіндегі пәндерінің мақсаттарына, мазмұны мен әдістеріне кіреді және сыныптан тыс жұмыстардың әртүрлі нысандарында, сондай-ақ туған өлкенің табиғатын зерттеу және қорғау бойынша қоғамдық пайдалы іс-шараларды жүзеге асырады.

3.Экологиялық білім беру – бұл оқу процесінің жаңа «тәуелсіз» бағытына қарағанда, орта және жоғары оқу орындарындағы білім берудің бүкіл жүйесіне жалпы дидактикалық көзқарас.

4.Білім алушылардың экологиялық білімі – адамның қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауының қалыптасуы мен дамуын анықтайтын білім, көзқарастар мен сенімдер жүйесін, зияткерлік және практикалық дағдылар мен құндылық бағдарларын, моральдық-экологиялық қасиеттерді қалыптастырудың тұтас, педагогикалық бағытталған процесі болып саналады.

5.Экологиялық білім берудегі жетекші рөл мен іргелі функция білім беру мазмұнына жатады, одан білім алушылардың табиғатқа жауапкершілікпен қарауын қалыптастыру формалары, әдістері мен құралдары «туынды» болып табылады. Жалпы білім беретін орта және жоғары оқу орнының білім алушыларының экологиялық білім беру мазмұнының негізгі компоненттері: дүниетанымдық (пәнаралық-экологиялық) идеялар, экологиялық және адамгершілік – экологиялық ұғымдар, сезімдік бейнелер (ұғымдар), табиғатты қорғау іскерліктері мен дағдылары, экологиялық фактілер, сондай-ақ

тікелей табиғат қорғау қызметінің тәжірибесі болып саналады.

6.Экологиялық білім беру процесінде қалыптасатын ең маңызды моральдық-экологиялық сапа – ол адамның қоршаған табиғи ортаға барабар, яғни жауапты қатынасында көрінетін экологиялық жауапкершілік. Бұл сапа мотивациялық-құндылық, мазмұндық-операциялық (процестік) және бағалау нәтижелі компоненттердің белгілі бір даму деңгейімен сипатталады. Табиғатқа жауапкершілікпен қарауды қалыптастыру білім алушыларды әртүрлі іс-шараларға және тұлғааралық эмоционалды қарым-қатынасқа қосуды талап етеді, экологиялық жауапкершіліктің «ішкі», «символдық» құрылымына сәйкес келетін адамға осындай «сыртқы» әсерді қамтамасыз етуді қамтиды.

7.Білім алушыларда экологиялық жауапкершілікті қалыптастырудың психологиялық механизмінің негізі олардың табиғатқа қатынасының нақты деңгейі мен экологиялық білім беру мақсаттарына бағытталған ықтимал деңгей арасындағы қайшылықтарды жинақтау мен шешудің кезең-кезеңімен жүзеге асырылуы болып саналады.

8.Білім алушылардың табиғатқа жауапкершілікпен қарауын қалыптастырудағы басты рөл олардың тәуелсіз әлеуметтік қызметінің әртүрлі формалары мен жоспарларында жүзеге асырылатын, адамның табиғатқа саналы және жауапты қатынасын қалыптастыруда, осы адамның қоршаған табиғи ортада ақылға қонымды қызметін жүзеге асыруда маңызды қызметтерді орындайтын сөйлеу және сөйлеу әрекеттеріне жатады.

Білім алушыларға арналған экологиялық білім берудің тиімділігін арттырудың негізгі педагогикалық алғышарттары:

а) Жүйелік, тұлғалық – белсенділік және мәдени-тарихи тәсілдер идеяларын мақсатты түрде іске асыру, сондай-ақ табиғатқа жауапкершілікпен қарауды

қалыптастырудың тұтас процесінде жүйелік саралау және пәнаралық принциптері;

б) Адамның табиғатқа нақты қатынасын есепке алу;

с) Білім алушыларды адам мен қоғамның табиғатпен байланысы туралы жаратылыстану және гуманитарлық біліммен байыту;

д) Органикалық өзара байланысты жүзеге асыру экологиялық және адамгершілік тәрбие;

е) Білім алушыларды экологиялық тәрбие қызметінің әртүрлі түрлерін іске асыру;

ф) Оқу және аудиториядан тыс жұмыстардың, туған өлкенің табиғаты туралы мониторинг жүргізу және зерттеу жөніндегі қоғамдық – еңбек қызметінің бірлігін қамтамасыз ету;

г) Пән мұғалімдерін даярлау және білім алушылардың экологиялық білім беру міндеттерін шешуге арналған жетекшілердің қызметін қарастыру;

Экологиялық білім берудің қалыптасқан теориясы мен практикасын сапалы жетілдіру қоғамдық санада және мектептегі білім беру мазмұнында басым антропоцентрилік парадигмадан рухани-адамгершілік құндылықтардың үстемдігін және биосферадағы барлық тіршілік иелерінің теңдігін растайтын жаңа этикалық бағдарланған экоцентрилік парадигмаға кезең-кезеңімен көшуді қажет етеді. Экологиялық білім қазіргі мектептердегі оқытудың философиясы мен әдіснамасында, баланың жеке басын тәрбиелеу мен дамытуда айтарлықтай өзгерістерді қажет етеді.

Қорытынды. Көптеген жылдар бойы өз кезегін күткен экологиялық білім адамдарға ендігі уақытта қызмет етуге дайын десекте болады. Өйткені экологиялық білім дамыған мемлекеттерде осыдан ондаған жылдар бұрын қалыптасып, қоғамға өз пайдасын тигізіп отырғандығы белгілі. Экологиялық білім-бұл өзекті әлеуметтік-экономикалық және психологиялық-педагогикалық міндет болып саналады. Оның мазмұны мен мәні адамның

табиғатқа әмбебап құндылық ретінде жауапкершілікпен қарауын қалыптастыру болып табылады. Ол білім алушыларға қоршаған табиғи ортаны түсінуге қажетті білімді, түсініктерді және фактілерді, қоршаған ортаны қорғауға кепілдік беретін мінез-құлық дағдыларын және үлгілерін жеткізуге, сондай-ақ экологиялық жауапты мінез-құлықпен табиғатты құрметтеу сезіміне негізделген құндылықтарды қалыптастыруға бағытталады. ЮНЕСКО мен ЮНЕП келісіміне сәйкес қоршаған ортаны қорғау саласындағы білім:

– Қоршаған ортаны оның тұтастығымен қарауға, оның барлық аспектілерін – табиғи және атропогендік, экологиялық, саяси, экономикалық, техникалық, әлеуметтік, құқықтық, мәдени және эстетикалық жағынан қамтуға қажет;

– Оқу орындарында да, оқу орындарынан тыс жерлерде де жүзеге асырылатын, адамның бүкіл өмірін қамтитын үздіксіз процесті қамтамасыз етеді;

– Пәнаралық байланысқа негізделеді;

– Жаңа экологиялық мәселелердің алдын алуға және бұрыннан орын алған экологиялық мәселелерді шешуге халықтың белсенді қатысуына баса назар аударады;

– Өңірлік және жергілікті ерекшеліктерді ескере отырып, жаһандық ауқымда экологиялық мәселелерді қарауға;

– Қазіргі заманғы және болашақта мүмкін болатын экологиялық дағдарыстарға назар аударуға;

– Экологиялық перспективаны ескере отырып, кез келген даму мен экономикалық өсуді қарауға;

– Жергілікті, ұлттық және халықаралық деңгейде экологиялық мәселелерді шешуде кез келген пайдалы ынтымақтастықты көтермелеуге міндетті.

Әрбір білім алушылар мен оқытушыларға қатысты, орналасқан әлеуметтік табиғи ортасына қатысты экологиялық білім беру саласында ешқандай нұсқамалық директивалар мен тікелей нұсқаулар болмауы

мүмкін. Тиімді экологиялық білім беру үшін өте маңызды мәселе – оқытушыларды білімалушылармен тікелей жұмыс істеуге дайындау, оларға экологиялық білім беру саласында қажетті бастапқы дайындықты ұсыну. Осы мәселені ішінара шешуді жоғары оқу орындары қабылдайтын мынадай бастамалар қамтамасыз ете алады:

1. Экологиялық білім беру мәселелерін барлық ЖОО жалпы және арнайы пәндер бағдарламаларына енгізу;

2. Экологиялық білім беру саласында терең мамандану үшін педагогикалық жоғары оқу орындарының жоғары курс білім алушыларына мүмкіндіктер беру;

3. Мамандануы бойынша табиғатты қорғау мәселелері мен экологиялық этика жеткілікті

дәрежеде алатын пәндерді таңдау және толық деңгейде ашу.

Білім алушылардың табиғатқа жауапкершілікпен қарауын тиімді қалыптастырудың негізгі мәселесі жергілікті билік органдарының жалпы білім беретін орындарының, бұқаралық ақпарат құралдарының, экологиялық ұйымдардың және көпшіліктің бірлескен жұмысы болып саналады. Бұл ретте қоршаған табиғи ортаны қорғау және өскелең ұрпақты тәрбиелеу мәселелеріне қатысы бар әртүрлі министрліктер мен ведомстволар арасындағы тығыз өзара іс-қимылды орнату өте маңызды болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Кароп, Г.Н. Экологическое образование школьников: ведущие тенденции и парадигмальные сдвиги [Текст] / Г.Н. Кароп. - Минск, 2000г, -С.3-5.
2. Пергаменщика, Л.А. Кризисные события и психологические проблемы человека [Текст] / Л.А. Пергаменщика. – Мн.:НИО, 1997.-207с
3. Занкова, Л.В. Развитие учащихся в процессе обучения [Текст] / Л.В. Занкова. - М.:Просвещение, 1967.

Материал 31.01.24 редакцияға түсті.

А.К.Жумадилова*, В.Ф. Жамбыл

Таразский региональный университет имени М.Х. Дулати, Тараз, Казахстан

С.Б. Жапарова - *Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова г. Кокшетау, Казахстан*

ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. Важной особенностью нашего времени являются острые глобальные региональные и локальные экологические кризисы. Разрушение озонового слоя в атмосфере Земли, изменение климата планеты Земля, прогрессирующая эрозия и опустынивание почвы, сокращение влажных тропических лесов, повсеместное загрязнение Мирового океана и поверхностных вод, постоянное увеличение численности населения во вселенной, неуклонный рост бедности и нищеты, голода и многие другие глобальные экологические проявления являются кризисными проявлениями современности. И это явное доказательство того, что люди сегодня плохо связаны с природой. Чтобы избежать этого экологического кризиса, были разработаны предварительные условия для развития экологического образования.

Ключевые слова: экологические кризисы, духовная деградация, психолого-педагогическая ценность, экологическое образование, экологически ответственное поведение, педагогические предпосылки.

A.Zhumadilova, V.Zhambyl - M.Kh. Dulaty Taraz Regional University, Taraz, Kazakhstan

S. Zhaparova - Kokshetau University named after Sh.Ualikhanov, Kokshetau, Kazakhstan

PREREQUISITES FOR THE DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTAL EDUCATION

Abstract. An important feature of our time is acute global regional and local environmental crisis. The destruction of the ozone layer in the Earth's atmosphere, the Earth's planetary climate change, progressive erosion and soil desertification, the decline of humid tropical forests, widespread pollution of the World Ocean and surface waters, the continuous increase in the population in the universe, the constant growth of poverty and hunger, many other global environmental manifestations are a reflection of the crisis of our time. And this is a clear proof that today's people are in poor contact with nature. In order to avoid this environmental crisis, the prerequisites for the development of environmental education have been developed.

Key words: environmental crisis, spiritual degradation, psychological and pedagogical value, environmentally education, systematic thinking, environmentally responsible behavior, pedagogical prerequisites.

References

1. Karopa, G.N. *Ekologicheskoe obrazovanie shkol'nikov: vedushchie tendencii i paradigmal'nye sdvigi* [Ecological education of schoolchildren: leading trends and paradigm shifts] [Text] / G.N. Karopa. Minsk, 2000, pp.3-5.[in Russian]
2. Pergamenshchik, L.A. *Krizisnye sobytiya i psihologicheskie problemy cheloveka* [Crisis events and psychological problems of a person] [Text] / L.A. Pergamenshchik. – Mn.:NIO, 1997.-207 p. [in Russian]
3. Zankova, L.V. *Razvitie uchashchihsya v processe obucheniya* [The development of students in the learning process] [Text] / L.V. Zankova. - M.:Enlightenment, 1967. [in Russian]

Мақалаға сілтеме: Жумадилова, А.К. Экологиялық білім беруді дамытудың алғы шарттар [Мәтін] / А. К. Жумадилова, С.Б. Жапарова, В.Ф. Жамбыл // Dulaty University Хабаршысы. – 2024. - №1. – Б. 235-241. <https://doi.org/10.55956/UPHE5764>